

23 вересня цього року виповнилося 80 років відомому українському фізику-теоретикові, яскравому представникові Львівської школи статистичної фізики професорові, члену-кореспондентові НАН України Ігореві Васильовичу Стасюкові. Зустрів він свій ювілей у добрій фізичній і науковій формі, сповнений енергії і бажання розв'язувати нові актуальні наукові проблеми, передавати свої знання і вміння молодим дослідникам. Робота з учнями була завжди притаманною науковій діяльності Ігоря Васильовича, яка сформувалася, мабуть, під впливом батьків, а згодом — учителів.

Батько, Василь Ількович Стасюк, був відомим математиком, професором та певний час директором Бережанської гімназії, а згодом викладачем математики у Стрийській середній школі. По закінченні Коломийської української гімназії здобув вищу освіту на філософському факультеті Віденського університету (1906–1911), де вивчав математику, фізику й астрономію. Серед його викладачів був, зокрема, визначний учений Людвіг Больцман. У 1912 році під керівництвом професора А. Штоера у Віденському університеті Василь Стасюк захистив дисертацію “Геометрія Лобачевського та її представлення в евклідових просторах” і здобув науковий ступінь доктора філософії в галузі математики й астрономії. Предметом наукових зацікавлень доктора Василя Стасюка була також асекураційна (страхова) математика. У 1920 році він був обраний дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка. Від початку 1920-х років займався викладанням у гімназіях різних міст: Коломиї, Лежайська, Ланьцута та Бережан. У повоєнний час (до 1958 року) вчителював у Стрийській середній школі № 5, яка нині носить його ім'я.

Мати, Ірина Василівна (з роду Дубицьких), походила зі священничої родини, здобула музичну освіту у Вищому музичному інституті (консерваторії). Була талановитою піаністкою, постійним акомпаніатором хору “Боян” у Бережанах, виступала зі сольними концертами. Від 1945 року впродовж майже тридцяти літ працювала викладачем Стрийської музичної школи. Під її опікою зросло чимало професійних музикантів. Обоє батьків змалку виховували Ігоря в дусі надзвичайного працелюбства, порядності та відданості людям, прищеплювали йому любов як до математики і природничих наук, так і до музики та мистецтва.

У 1959 році Ігор Стасюк з відзнакою закінчив фізичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка і вступив до аспірантури на кафедру теоретичної фізики. Він мав багато розумних і порядних учителів, серед яких хочеться, насамперед, згадати Аббу Юхимовича Глаубермана, наукового керівника в аспірантурі, а також викладачів кафедри теоретичної фізики Василя Степановича Міліянчука та Ігоря Рафаїловича Юхновського. Вони розвинули талант молодого вченого, ввели у світ актуальних фізичних проблем, передали своє вміння і бажання працювати. Неповторна атмосфера, творча і вимоглива, панувала в цей час серед фізиків Львівського університету. Її підтримували цікаві та регулярні семінари, жваві наукові дискусії. Разом із Ігорем Васильовичем зростала велика плеяда талановитих молодих науковців, які згодом стали основою не лише фізичного факультету Львівського університету, але й багатьох фізичних осередків України.

Завдяки своєму таланту та праці Ігор Стасюк почав займатися наукою ще в студентські роки. І перша його наукова публікація в ДАН СРСР (спільно з А. Глауберманом і В. Владіміровим), яку рекомендував до друку академік Микола Миколайович Боголюбов, була опублікована в період його студентства. Закінчивши аспірантуру, Ігор Стасюк успішно захищає кандидатську дисертацію “Метод вузлових елементарних збуджень у теорії неметалічних кристалів”. Метод вузлових операторів, який він запропонував, мав пріоритет і був розроблений незалежно як один із варіантів широко відомого згодом формалізму операторів переходу, що розвинув пізніше Дж. Габбард (інколи ці оператори називають операторами Габбарда–Стасюка).

Упродовж 1962–1978 років Ігор Васильович працював асистентом і доцентом на кафедрах теоретичної фізики та теорії твердого тіла. Тоді ж разом зі співавторами розвинено схему методу функцій Гріна на операторах вузлових елементарних збуджень і застосовано до теорії феромагнетиків, антиферомагнетиків і напівпровідникових магнетиків, двозонної моделі напівпровідників. У той час він також започаткував мікроскопічну теорію сегнетоелектриків і антисегнетоелектриків. Ігор Стасюк разом зі співавторами розвиває загальну схему діаграмної техніки для операторів Габбарда на основі методу двочасових функцій Гріна, досліджує динаміку та фазові переходи, пов'язані з протонним упорядкуванням у сегнетоелектриках із водневими зв'язками, розробляє мікроскопічну теорію

пружних властивостей сегнетоелектриків типу KDP. На кафедрі теоретичної фізики І. В. Стасюк читає курси електродинаміки, статистичної фізики й термодинаміки, спецкурси з теорії твердого тіла, теорії фазових переходів і ряд інших.

У 1978 році, бажаючи сконцентрувати свої зусилля лише на науковій роботі, Ігор Стасюк переходить у систему Академії наук, а саме — в Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР. Тут він разом з учнями продовжує дослідження сегнетоелектричних фазових переходів, індукованих зовнішніми полями оптичних ефектів у діелектричних кристалах, пружних властивостей ян-теллерівських кристалів, деформаційних ефектів у перехідних металах та вузькозонних напівпровідниках. Разом із С. Коцуром він створює мікроскопічну теорію електрогірації — явища, що експериментально відкрив у Львові О. Г. Влох. Також були закладені основи теорії впливу напружень на фазові переходи в сегнетоелектриках.

У 1983 році Ігор Васильович Стасюк на запрошення академіка Ігоря Рафаїловича Юхновського переходить до Львівського відділення статистичної фізики Інституту теоретичної фізики (ІТФ) АН УРСР. Це був цілком природний крок, оскільки саме цей науковий заклад став основним осередком теоретичної фізики у Львові і саме тут концентрувалися найкращі фізики-теоретики. Утворений у 1969 році І. Р. Юхновським відділ статистичної теорії конденсованих станів (СТеКС) ІТФ АН УРСР, що був першим академічним підрозділом у галузі фундаментальної фізики на теренах Західної України, поступово зростає і у 1980 році переріс у відділення, що складалося вже з трьох відділів: СТеКС, квантової статистики, теорії розчинів. Цей колектив продовжував динамічно розвиватися, і Ігор Васильович Стасюк природно й органічно влився в нього, розширив його наукову тематику та став тут одним із головних експертів у галузі теорії твердого тіла. Творча атмосфера і дух, які панували у Відділенні, сприяли швидкому завершенню роботи над докторською дисертацією “Теорія індукованих зовнішніми полями ефектів у кристалах зі структурними фазовими переходами”, яку він успішно захистив у 1985 році в Інституті теоретичної фізики АН УРСР. У 1986 році Ігор Васильович очолив відділ квантової статистики, яким керував упродовж тридцяти років. У керівництві відділом він перебрав естафету в І. О. Вакарчука та Ю. К. Рудавського, а передав її О. В. Держкові.

У 1990 році на базі Львівського відділення статистичної фізики ІТФ АН України за активних старань академіка І. Р. Юхновського, на той час — народного депутата Верховної Ради України, було створено новий академічний інститут — Інститут фізики конденсованих систем. Ігор Васильович Стасюк увійшов до складу першої дирекції Інституту як заступник директора з наукової роботи і пропрацював на цій посаді шістнадцять років. Від 1990 року він очолив науковий семінар ІФКС НАН України, яким керує дотепер.

У цей час Ігор Васильович зі співробітниками продовжує розвивати теорію індукованих зовнішніми полями оптичних і деформаційних ефектів у кристалах, зокрема, ефектів Фарадея та магнітооптичного, гірації й електрогірації, кристалів із несумірними фазами, комбінаційного розсіяння світла, квазіодномірних молекулярних систем із водневими зв'язками, високотемпературної надпровідності.

У 1995 році за умов надзвичайно високої конкуренції І. В. Стасюка обирають членом-кореспондентом НАН України за спеціальністю “теоретична фізика”. У цьому ж році він стає дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка. У коло його наукових інтересів у цей період входять роботи, спрямовані на пошук нових фізичних принципів розв'язання проблем безпеки об'єкта “Укриття” Чорнобильської АЕС, зокрема з дослідження квантово-хімічними методами процесів адсорбції йонів уранілу, стронцію та цезію на алюмосилікатах та фероціанідах і виявлення потенційних можливостей цих систем для сепарації і деактивації паливовмісних матеріалів в об'єкті “Укриття”. Він досліджує електронний спектр, сприйнятливості та фазові переходи в зарядовоупорядкований та надпровідний стани, спектри комбінаційного розсіяння світла для різних моделей сильноскорельованих електронних систем, зокрема, псевдо спін-електронна модель та асиметрична модель Габбарда. І. В. Стасюк розробив оригінальні схеми незвідних функцій Гріна та твірного потенціалу, які дозволяють послідовно знаходити як відомі наближені розв'язки, так і пропонувати нові. Водночас він розпочав нові теоретичні дослідження процесів інтеркаляції атомів та йонів у шаруватих структурах, які мають важливе значення для розробки нових електричних акумуляторів. В останнє десятиліття Ігор Васильович спільно з учнями вивчає фазові переходи як у чистих бозонівських, так і в суміші бозонівських та ферміонівських атомів на оптичних ґратках, нові сегнетоелектричні структури, зокрема DMAGaS і DMAAIS та фосфіту гліцину, для яких запропоновано оригінальні моделі та знайдено їхні розв'язки.

Завдяки невтомній науковій праці, педагогічній діяльності і роботі з численними учнями І. В. Стасюк має великий науковий авторитет в Україні та світі. Його роботи широко цитують, він входить до складу організаційних і програмних комітетів багатьох фізичних конференцій, є заступником головного редактора журналу *Condensed Matter Physics*, член редколегій журналів: *Phase Transitions*, *Журналу фізичних досліджень*, *Фізичного збірника НТШ*, є рецензентом провідних наукових фізичних журналів. Член-кореспондент НАН України І. В. Стасюк — автором понад 740 наукових праць, зокрема 5 монографій. Він виховав 21 кандидата та 5 докторів фізико-математичних наук.

Член-кореспондент НАН України І. В. Стасюк активно займається науково-організаційною діяльністю. Впродовж тривалого часу був віце-президентом Українського фізичного товариства, головою

секції фізики при ЗНЦ НАН і МОН України, членом експертної ради ВАК України. І. В. Стасюк є одним із ініціаторів і натхненником серії Українсько-польсько-литовських конференцій з фізики сегнетоелектриків, що були започатковані у Львові в 1990 році як українсько-польські, а згодом були географічно розширені. Водночас, І. В. Стасюк є видатним популяризатором науки, ученим енциклопедичних знань, інтелігентною й високоосвіченою людиною.

Наукова й педагогічна діяльність Ігоря Васильовича Стасюка гідно оцінена державою і академічною спільнотою України. І. В. Стасюк нагороджений Знаком “Відмінник освіти України” (1998), Почесною грамотою Верховної Ради України (2004), відзнаками НАН України “За наукові досягнення” (2008) та “За підготовку наукової зміни” (2018), орденом “За заслуги” III ступеня” (2009), є лауреатом премії НАН України ім. О. С. Давидова (2014), обраний почесним доктором Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України (2011).

І. М. Мриглюд, О. Л. Іванків, А. М. Швайка